

УДК 332.146.2.338

**ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ВИРОБНИЦТВА
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ
ПРОДУКЦІЇ ХАРЧУВАННЯ В УКРАЇНІ**

***В.О. Пабат, доктор сільськогосподарських наук
М.Ф. Бабієнко,
М.М. Куласць, кандидати економічних наук***

Поглиблено теоретико-методологічні засади формування й розвитку інноваційної діяльності в аграрному секторі економіки та її вплив

на забезпечення конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції харчування в Україні.

Інтелектуальна діяльність, інтелектуальна власність, конкурентоспроможність, продовольча безпека, інноваційні зрушення, науково обґрунтовані параметри, високий вміст білкових речовин.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблемам розробки інноваційної стратегії у цьому плані присвячені праці Й. Шумпетера, К. Фрімана, Р. Фостера, М. Портера, Л. Антонюка, М. Кулаєць, В. Пабата, В. Збарського, М. Бабієнка, О. Витвицької, М. Гладія, П. Музики, О. Гойчук та інших вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів.

Мета дослідження – довести нагальну необхідність інноваційного нарощування конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції і продуктів харчування – важливої складової продовольчої незалежності України. Розкрити біологічно-господарську характеристику ряду бобових культур, головною метою дослідження яких є формування методологічних засад розвитку інноваційної діяльності в АПК та визначення впливу цього розвитку на формування продовольчих ресурсів в Україні.

На сьогодні необхідність вирішення проблем, пов'язаних з інноваційним розвитком суспільства, набуває особливого значення.

Варто наголосити, що інновації – це історично безповоротна зміна способу виробництва речей:

- нового чи вдосконаленого процесу, запровадженого в практичній діяльності;
- нового чи вдосконаленого продукту, який реалізується на ринку.

Сучасний період розвитку нашої держави визначається суттєвим зростанням ролі науки і техніки, інтелектуальної діяльності, духовного збагачення.

Україна впевнено набуває авторитету держави з високим інтелектуальним потенціалом та сучасною державною системою правової охорони інтелектуальної власності.

З приводу цього варто з'ясувати, чи готова Україна перейти на нову модель розвитку національної економіки, засновану на ефективному використанні інтелектуальної діяльності вчених, винахідників тощо? Адже для цього необхідно відкинути традиційні підходи, чітко визначити цю нову модель інноваційного розвитку і наполегливо дотримуватись обраного шляху. Слід відзначити, що Україна поки що суттєво відстає за обсягом використання результатів інтелектуальних досягнень у національній економіці порівняно з розвиненими країнами.

Для вирішення цієї проблеми необхідно створити ефективну інфраструктуру, функціонування якої має бути спрямоване на інноваційний розвиток держави та просування національної продукції на світовий ринок інтелектуальної власності. Для цього має бути підтримка держави. Насамперед, у створенні сприятливих умов для ефективної комерціалізації результатів вітчизняних науково-технічних розробок як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Як свідчить світовий досвід, інноваційні зрушення в національних економіках (Фінляндія, Японія, Південна Корея, Китай та ряд інших) відзначалися не лише науковими й технічними досягненнями, але й загальним інтелектуальним проривом у цих країнах за рахунок створення відповідних інституцій соціального, освітнього, науково-технічного та маркетингового спрямування, які поєднали інтелект, виробництво, бізнес.

Інновації відіграють неабияку роль у забезпеченні конкурентоспроможною сільськогосподарською продукцією харчування в Україні.

Виклад основного матеріалу. Україна має у своєму розпорядженні понад 70 % сільськогосподарських угідь, з них орні землі – близько 33 млн га, або 80% від їх площі. Освоєння всього земельного фонду на рівні 60% (для порівняння: 12% у США) [3].

Україна займає перше місце у світі за питомою вагою чорноземів із високим вмістом гумусу. А це 63% ґрунтового покриття, що становить майже 27 млн га орних земель, значний людський фактор, потужний науковий і освітянський потенціали.

Про потужний потенціал України свідчать дані табл. 1, де наведено виробництво найважливіших видів сільськогосподарської продукції на душу населення в 1991 р. минулого століття в найрозвиненіших країнах Європи.

1. Виробництво основних видів сільськогосподарської продукції на душу населення, кг

<i>Види продукції</i>	<i>Велико-британія</i>	<i>Італія</i>	<i>Франція</i>	<i>ФРН</i>	<i>Україна</i>	<i>Місце</i>
Зерно і зерно-бобові	405	295	1058	445	1033	2
Картопля	121	42	85	118	378	1
М'ясо	66	63	112	96	86	3
Молоко	262	204	519	450	469	2
Цукор	22	28	67	50	118,6	1
Масло тваринне	2,5	1,3	9,2	6,9	8,5	2

Для нарощування продовольчих ресурсів у нашій державі варто взяти на озброєння, у першу чергу, досвід Англії. Ця країна, з населенням 58,3 млн осіб, має в обробітку лише 6,1 млн га землі і левову частку продуктів має власних. Успішно вирішується продовольча безпека у Чехії, Угорщині і ряді інших країн, де приватизовано землі лише в межах 12–15%. У США останніми роками одержавили 40 % землі, що в обробітку [2].

В агропромисловому комплексі України відбуваються складні й суперечливі процеси, викликані входженням у ринкову економіку, що значною мірою впливає на розв'язання проблеми продовольчої безпеки, харчування та якості сільськогосподарської продукції і продуктів харчування. Важливою необхідністю для життєдіяльності людського організму є забезпечення його високоякісними продуктами харчування.

Серед невідкладних завдань є відпрацювання таких механізмів і підходів, які б дали змогу забезпечити населення нашої країни високоякісними вітчизняними продуктами харчування за доступними цінами.

Розв'язання даної проблеми потребує застосування комплексу заходів, спрямованих, з одного боку, на забезпечення безперебійного надходження на споживчий ринок зростаючої кількості різноманітних продуктів харчування високої якості, а з іншого – підвищення купівельної спроможності населення України. Варто ще наголосити, що й надалі продуктивність наших ланів, порівняно з розвиненими країнами, залишається низькою, що значною мірою відбивається на продовольчій безпеці. Виснажується земля. Повільно зростає віддача гектара, зношуються основні фонди, катастрофічно застаріває техніка, втрачається генетичний потенціал у рослинництві й тваринництві, проявляється ресурсна і фінансова незбалансованість.

Якщо 15–20 років тому ставилося завдання про стабілізацію і накопичення гумусу в ґрунті, то нині питання з питань – уповільнити темпи зниження гумусу в ґрунті і в цілому продуктивність ланів. На 100 тис. га щорічно зростають площі еродованих земель, що рівнозначно площі середнього району України.

Нині доводиться констатувати: поки що не вдалося призупинити спад життєвого рівня населення у світі й зокрема в Україні, про що наочно свідчать дані табл. 2.

2. Споживання основних продуктів харчування в Україні, (на одну особу за рік, кг)

	1990	1995	2000	2005	2008	2009	2010	2011	Раціональні норми
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
М'ясо і м'ясопродукти	68,2	38,9	32,8	39,1	50,6	49,7	52,0	51,2	80
Молоко і молочкопродукти	373,2	243,6	199,1	225,6	213,8	212,4	206,4	204,9	380
Яйця, штук	272	17	166	238	260	270	290	310	290
Хліб і хлібопродукти	141	128,4	124,9	123,5	115,4	114,0	111,3	110,4	101
Картопля	131	123,8	135,4	135,6	131,8	133,0	128,9	139,3	124
Овочі і баштанні	102,5	96,7	101,7	120,2	129,2	137,0	143,5	162,8	161
Плоди, ягоди, виноград	47,4	33,4	29,3	37,1	43,5	45,6	48,0	52,6	90
Риба і рибні продукти	17,5	3,6	8,4	14,4	15,3	16,0	15,1	13,4	20
Цукор	50	31,6	36,8	38,1	40	38,5	37,9	38,5	38
Олія	11,6	8,2	9,4	13,5	143	15,4	15,4	13,7	13

Наведені в табл. 2 дані свідчать, що населення нашої держави споживає основних продуктів лише в межах 50–70 % фізіологічних норм харчування. І це, насамперед, стосується м'яса і м'ясопродуктів, молока і молочних продуктів, плодів, ягід і винограду.

Особливо бездумне використання землі було з 1960 по 1990 роки. Розораність сільськогосподарських угідь досягла в ті роки в Україні понад 80%, у деяких областях – понад 90%. Такої розораності не мала і не має жодна цивілізована країна світу.

Переводячи, на основі науково обґрунтованих параметрів, рілля в природні угіддя, можна знизити величезні витрати енергії в землеробстві. Втрати ґрунту від ерозії зменшаться більше, ніж у п'ять разів, і в стільки ж разів знизяться втрати енергії, що містяться в органічній речовині ґрунту й елементах живлення, поліпшиться родючість ґрунтів, збережуться природні ресурси для майбутніх поколінь.

Варто мати на увазі, що насичення ґрунтів органічною речовиною, підвищення їх біологічної активності сприяє не лише збільшенню врожайності, а й розвитку хвороб. Безперечно, необхідно максимально використовувати всі агробіологічні заходи, що допомагають запобігти появі захворювань, але якщо врожаю загрожують хвороби, бур'яни і шкідники, необхідно застосувати хімічні засоби захисту. І це необхідно робити. Адже втрати врожаю при незадовільному захисті рослин від шкідників, хвороб і бур'янів становлять 30–40% і більше.

Японія, порівняно з Україною, застосовує засобів захисту рослин у 10 разів більше, у розрахунку на 1 га посівів, а живуть японці найдовше у світі й дитяча смертність там значно нижча, ніж в Україні.

Для одержання високих урожаїв належної якості, що прямо впливає на продовольчу безпеку, необхідно, щоб усі фактори чітко спрацьовували. З цього приводу один із найвидатніших агрохіміків світу Д.М. Прянішніков писав: «Для отримання високого врожаю належної якості необхідно, щоб усі фактори росту рослин були представлені у відповідних гармонійних співвідношеннях (пропорціях), які найбільше відповідають потребам рослин у відповідні періоди росту і розвитку».

На продовольчу безпеку та якість сільськогосподарської продукції і продуктів харчування значною мірою впливають такі культури, як горох і соя – високоякісні, цінні й незамінні продукти харчування. Як і раніше, найголовнішим завданням залишається нарощування виробництва зерна, в балансі якого вагоме місце займають зернові культури, зокрема горох і соя. У них високий вміст білкових речовин, вуглеводів, мінеральних солей та вітамінів, тому вони є цінними продуктами споживання для населення, а також важливим компонентом кормів для сільськогосподарських тварин.

Зокрема, горох – одна з найстародавніших сільськогосподарських культур. Останніми роками посіви бобових у світі становлять приблизно 100 млн га, в тому числі гороху – близько 15 млн га. Насіння гороху вчені знаходять ще у відкладеннях кам'яного віку.

Особливо цінний горох тим, що його зерно містить перетравних речовин більше, ніж інші культури і харчові продукти. Висока й калорійність гороху. За кормовою якістю цінні зерно й зелена маса. Сіно, солома та полова гороху ціняться дуже високо. Білки гороху доповнюють нестачу важливих амінокислот у білках злакових культур, які використовують на корм худобі, таким чином підвищуючи їх засвоюваність.

Варто наголосити на тому, що відродження аграрного виробництва на сучасному етапі демократичного державотворення має ґрунтуватися на досягненнях науково-технологічно-технічного процесу, визначальна роль в якому належить розвитку науки, прискоренню інноваційної діяльності.

У загальній схемі розкриття соціально-економічної сутності розвитку науково-технологічно-технічного прогресу в аграрному секторі економіки України – «наука-технологія-техніка-виробництво» рушійною силою, яка набуває імпульсивного характеру, є наука.

Процес реалізації науки у виробництво виступає функцією або потребами матеріального виробництва. Отже, без втілення наукових досягнень у матеріальне виробництво наука не може перетворитися у безпосередню продуктивну силу.

Пріоритетом державної влади має бути стимулювання виробництва високоякісної конкурентоспроможної продукції з використанням ресурсозберігаючих і екологічно безпечних технологій. Саме інноваційна спрямованість грає нині домінуючу, а можливо й вирішальну, роль у визначенні кола учасників конкуренції в майбутньому, оскільки інновації дозволяють створювати стратегічні переваги в цьому.

Висновки та перспективи подальших досліджень. До першочергових завдань інноваційної діяльності в АПК, на нашу думку, належить:

- забезпечення життєдіяльності АПК в умовах внутрішньої і зовнішньої конкуренції;
- розробка і послідовна реалізація програми розвитку агропромислового комплексу;
- прийняття на державному рівні сталих дотацій важливих галузей виробництва, особливо тваринництва.

Як ніколи, на порядок денний має стати організація навчання з проблеми інноваційного забезпечення продовольчої безпеки і якості сільськогосподарської продукції і продуктів харчування на всіх рівнях державного управління й керівників і спеціалістів підприємств різних форм власності.

Список літератури

1. Інновації у розвитку підприємства в аграрній сфері [М.М. Кулаєць, М.Ф. Бабієнко, О.Д. Витвицька та ін.] // Економіка АПК. – 2009. – № 1. – С. 55–60.
2. Інноваційні процеси в аграрному секторі економіки [М.М. Кулаєць, М.Ф. Бабієнко, О.Д. Витвицька та ін.] // Економіка АПК. – 2009. – № 9. – С. 30–35.
3. Шпичак О.М. Економічні механізми державного регулювання ринків сільгосппродукції та їх проблеми / О.М. Шпичак // Економіка АПК. – 2011. – № 2. – С. 150–155.
4. Музика П.М. Управління конкурентоспроможністю підприємств аграрної сфери економіки / П.М. Музика. – АгроІнКом, 2010. – № 7–9. – С. 110–111.
5. Збарський В.К. Інноваційне спрямування розвитку кооперативного руху на селі / В.К. Збарський // Сільськогосподарська кооперація : зб. наук. праць економістів-аграрників за ред. голови Львівської аграрної палати, професора П.М. Музики. – Львів, 2012. – С. 94–107.

6. Тенденції розвитку картоплярства у формуванні продовольчих ресурсів України [В.О. Пабат, М.М. Кулаєць, М.Ф. Бабієнко, В.А. Скрипниченко] // Вісник аграрної науки. – 2013. – № 5. – С. 69–73.

Углублены теоретико-методологические основы формирования и развития инновационной деятельности в аграрном секторе экономики и ее влияние на обеспечение конкурентоспособной сельскохозяйственной продукции питания в Украине.

Интеллектуальная деятельность, интеллектуальная собственность, конкурентоспособность, продовольственная безопасность, инновационные сдвиги, научно обоснованные параметры, высокое содержание белковых веществ.

Profound theoretical and methodological principles of formation and development of innovation in the agricultural sector and its impact on the competitiveness of agricultural food products in Ukraine.

Intellectual work, intellectual property, competitiveness, food safety, innovative developments, evidence-based options, high in protein.